

فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۵، شماره ۴ (پیاپی ۵۳)، زمستان ۱۳۹۹
شاپای چاپی ۵۹۶۸-۲۵۳۸ شاپای الکترونیکی ۵۹۵۵X-۲۵۳۸
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>

مقاله پژوهشی
صص. ۱۳۴۴-۱۳۲۷

تحلیل رابطه شهر و روستا در استان فارس جهت تعادل بخشی پایدار جمعیتی از طریق توسعه پایدار گردشگری

علی شجاعی فرد* - استادیار گروه مدیریت کارآفرینی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
علی شکور - استاد گروه جغرافیای انسانی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران
محمد امید - استادیار گروه مدیریت، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۲۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۹/۱۹

چکیده

روابط میان شهر و روستا به صورت‌های گوناگون بر شکل‌پذیری، رشد و توسعه سکونتگاه‌های روستایی و همچنین بر روابط درونی و بیرونی آن‌ها اثر می‌گذارد. لذا رفع نیازهای اساسی شهر و روستا و ایجاد یک رابطه متعادل و پایداری بین شهر و حوزه نفوذ آن، می‌تواند با معیارسنجی پایداری جمعیتی از طریق توسعه پایدار روستایی و گردشگری صورت پذیرد. لذا در این تحقیق با هدف بررسی رابطه شهر و روستا در جهت تعادل بخشی پایداری جمعیتی از طریق توسعه پایدار گردشگری و تعیین حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۴ آبادی از شهرستان شیراز و ۳۶۳ خانوار از روستاهای منتخب و با استفاده از نرم افزار SPSS و تحلیل آماری داده‌ها (تحلیل خوشه‌ای و آزمون آنووا) در ۲ گروه توصیفی و تحلیلی به بررسی هدف فوق پرداخته است. نتایج بدست‌آمده که بر اساس تحلیل خوشه‌ای بررسی رابطه روستا- شهری بر مبنای بهبود پایداری جمعیتی، در بعد اقتصادی، ۱۴/۷ درصد از روستاها پایدار، در بعد اجتماعی- فرهنگی ۱۴/۷ درصد از روستاها پایدار و در بعد زیست محیطی ۵۲/۹ درصد از روستا به لحاظ زیست محیطی پایدار هستند و بر اساس آزمون ANOVA روابط روستا- شهری در روستاهای پایدار قوی تر می‌باشد. اما نتایج بدست آمده از آزمون ANOVA در بررسی رابطه روستا- شهری سبب بهبود پایداری گردشگری نمی‌گردد.

واژه‌های کلیدی: توسعه پایدار گردشگری، پایداری جمعیت، رابطه شهر و روستا، استان فارس

نحوه استناد به مقاله:

شجاعی فرد، علی؛ شکور، علی و امید، محمد. (۱۳۹۹). تحلیل رابطه شهر و روستا در استان فارس جهت تعادل بخشی پایداری جمعیتی از طریق توسعه پایدار گردشگری. مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۵(۴)، ۱۳۴۴-۱۳۲۷.

http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_672816.html

مقدمه

روابط متقابل و پیوند میان شهرها و نواحی روستایی به طور گسترده‌ای به عنوان عامل اصلی در فرایند توسعه اقتصادی اجتماعی و زیست محیطی مطرح می‌باشد (Karimi Kandazi, 2018). نحوه و دامنه روابط میان شهر و روستا به صورت‌های گوناگون بر شکل پذیری، رشد و توسعه سکونتگاه‌های روستایی و همچنین بر روابط درونی و بیرونی آن‌ها اثر می‌گذارد (Sharia, 1994). از طرف دیگر اهمیت حیات و توسعه روستایی به عنوان موتور محرکه و مولد هر کشور و عاملی در راستای توسعه ملی، محرومیت زدایی و رشد اقتصادی بر کسی پوشیده نیست (Zomorodian & Tahsildoost, 2019) و بی تردید مهم ترین مسئله جمعیتی نواحی روستایی کشورهای درحال توسعه از جمله ایران، تخلیه جمعیتی سکونتگاه‌های روستایی است؛ از این رو در جهت گیری‌های نوین در حوزه مفهومی توسعه، تحلیل جمعیت و تعاملات آن با پدیده‌های اقتصادی و اجتماعی و محیطی اهمیتی ویژه دارد (Ghasemi, 2016). که رفع نیازهای اساسی شهر و روستا و ایجاد یک رابطه متعادل و پایداری بین شهر و حوزه نفوذ آن، لازم است با توجه به اینکه اکثریت مردم شهری و روستایی در ایران در ردیف گروه‌های کم درآمد هستند و قادر به تامین نیازهای لازم و مکفی برای خود نیستند، با سیاست گذاری‌های معقول و بکارگیری تکنولوژی متوسط و کم خرج کلیه نواحی جغرافیایی ایران را بپوشاند (Poor Pouyan, Soleimani Shiri & Farajkordeh: 2007).

از آنجا که پیامدهای توسعه نیافتگی مناطق روستایی از قبیل فقر گسترده، نابرابری، بهداشت ضعیف، بیکاری، مهاجرت و غیره موجب توجه به توسعه روستایی گردیده است (Ghanimat, Pak Tinat & Ghanimat: 2016). که این توسعه با استفاده از موازین توسعه پایدار که بر اساس نظر Elkin (۱۹۹۱) دارای چهار اصل کلی: آینده نگری، زیست محیط، عادلانه بودن و مشارکت می‌باشد (Ebrahimi & Yari Hesar, 2018: 3) و می‌تواند منجر به شکل گیری معیشت پایدار که به عنوان ذخایر کافی و جریانی از غذا و پول نقد تعریف شده است و برای تأمین نیازهای اساسی ضروری‌اند (Shen, 2009). و دارای ابعاد مختلف زیست محیطی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و نهادی می‌باشد (Shakori & Bahrami, 2014). همچنین سبب ارتقاء توسعه پایدار گردشگری روستایی که به منابع وسیع فرهنگی و طبیعی در درون و پیرامون روستاها نیاز دارد و به زیرساخت‌ها، تسهیلات، بعلاوه تدارک کالا، غذا، نوشیدنی و جا و مکان بستگی دارد (Cawley mid Gill, 2008)، گردد. و از آنجا که علاقه به تفرج در نواحی پیرامونی در قرن ۱۹ به عنوان واکنشی به استرس و آلودگی شهرهای صنعتی در حال توسعه رشد پیدا کرد. گردشگری روستایی جدید که در دهه‌های ۱۹۷۰، ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ شکل گرفته، هر چند نسبت به قبل متفاوت است، در عین حال تعداد بیشتری از بازدید کنندگان را در بر می‌گیرد (Cawley & Gilmore, 2008). لذا در بسیاری از نواحی روستایی، گردشگری بعنوان یک بخش طبیعی از کالبد اقتصادی - اجتماعی همبافته با کشاورزی پذیرفته شده است. آشکار است که گردشگری روستایی بر اساس امکانات روستایی پایه گذاری شده است (Bowe & Mircoiller, 2007).

بر این اساس استان فارس با وسعت ۱۲۲۶۰۸ کیلومتر و از نظر آب و هوایی به سه ناحیه که ۱) کوهستانی شمالی و شمال غربی، ۲) ناحیه معتدل مرکزی و ۳) ناحیه جنوب و جنوب شرقی گرم و خشک تقسیم می‌شود. استان فارس از نظر تقسیمات کشوری، به ۲۹ شهرستان، ۸۴ بخش، ۱۰۲ شهر و ۲۰۵ دهستان تقسیم می‌شود و طبق شاخص‌های جمعیت استان در سال ۱۳۹۵ دارای جمعیتی معادل ۳۴۰۱۶۷۵ نفر در مناطق شهری (۷۰/۱۲ درصد شهر نشین) و ۱۴۴۹۵۹۹ نفر در مناطق روستایی و غیر ساکن (۲۹/۸۸) می‌باشد. همچنین دارای نرخ رشد جمعیتی سالیانه ۹۰-۹۵، ۱/۰۸ درصد در مناطق شهری و ۰/۱- درصد در مناطق روستایی نشان از آن است که در این استان میزان مهاجرت افزایش یافته و تقلیل جمعیت روستایی شکل گرفته است لذا با استفاده از معیارهای روابط روستا - شهری به عنوان متغیر مستقل و استراتژی‌های، توسعه پایدار، معیشت پایدار، گردشگری پایدار به عنوان متغیر وابسته در این استان بتوان به ارتقاء سطوح مختلف پایداری پرداخت. در این راستا این مقاله به دنبال رد یا اثبات فرضیه‌های زیر می‌باشد:

- با توجه به ویژگی‌های اثرگذار بر روابط بین شهر و روستا، که شامل فاصله فیزیکی و زمانی روستاها از نزدیکترین شهر و بهبود جریان خدمات و تأمین اعتبارات روستایی می‌باشد، سبب بهبود پایداری جمعیتی در روستاهای استان فارس می‌گردد.

- بهبود روابط بین شهر و روستا سبب توسعه پایدار گردشگری در مناطق روستایی می‌شود.

امروزه در کنار توصیف مسائل جمعیتی، تبیین ویژگی‌های جمعیت با پدیده‌های مختلف مدنظر است. بررسی پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که در ارتباط با جمعیت و پدیده‌های مختلف اقتصادی و اجتماعی مطالعاتی از جمله الگوهای فضایی جمعیت، ماندگاری

جمعیت و... انجام یافته است. در ارتباط با موضوع تحقیق پژوهش در راستای توسعه روستایی، جمعیت پایدار و توسعه پایدار گردشگری و عوامل کلیدی در توسعه روستایی از دیدگاه جمعیت شناختی تا حدودی با موضوع تحقیق همسویی نسبی دارند در جدول زیر به تعدادی از پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با موضوع تحقیق می‌پردازد.

جدول ۱. پژوهش‌های انجام شده در ارتباط با موضوع تحقیق

ردیف	محقق/محققین	عنوان پژوهش	شرح
۱	مقیسه و زبردست، (۱۳۹۸)	تحلیل روابط روستا شهری در توسعه منطقه‌ای مطالعه موردی: مجموعه شهری مشهد	این پژوهش برای بررسی روابط روستا شهری، دو نوع نظریه در حوزه ارتباط بین سکونتگاه‌ها شامل نظریات سلسله مراتبی اندازه مینا (مکان محور) و سلسله مراتبی شبکه مینا (جریان محور) را مورد توجه قرار می‌دهد. پس از تدوین شاخص‌های مکانی، به روش تحلیل عاملی، با سطح بندی شهرها و روستاها، جایگاه هر سکونتگاه در مجموعه شهری مشخص می‌شود. سپس شاخص‌های روابط اقتصادی، خدماتی، سازمانی و جمعیتی و وضعیت هر یک از طریق مصاحبه عمیق با ساکنان روستاها به دست می‌آید. در نهایت این پژوهش علل روابط روستا - شهری کارآمد را مشخص می‌کند تا در برنامه‌ریزی منطقه‌ای و حرکت به سمت توسعه متوازن منطقه ای مورد توجه قرار گیرد.
۲	امانپور و نواسری، (۱۳۹۶)	بررسی روابط متقابل شهر و روستا (مطالعه موردی: روستاهای دهستان موران و شهر اهواز)	این محققین دریافته‌اند روابط مرکز-پیرامون در مقیاس ناحیه‌ای در روابط متقابل بین شهر و روستا تأثیرگذار می‌باشد و نشان می‌دهد که پیرامون دهستان موران تحت سیطره و تسلط شهر اهواز به دلایل تمرکز امکانات، نزدیکی شهر اهواز به دهستان، نسبت به دیگر شهرهای شهرستان، اختلاف زیاد سطح خدمات در دو مرکز جمعیتی مورد مطالعه بر روستاهای دهستان موران سایه افکننده است.
۳	پربزادی و همکاران، (۱۳۹۵)	تعیین مرکز روستا شهری، الگویی در جهت توسعه پایدار مناطق روستایی (مورد مطالعه: شهرستان خرم آباد)	این محققین با هدف، تعیین مرکز یا مراکز روستا - شهری در حوزه شهرستان خرم‌آباد با بررسی روستاهای با جمعیت بالای ۲۰۰۰ نفر، در قالب ۷۱ شاخص به تفکیک شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، مسکن کالبدی، زیربنایی و ارتباطی، بهداشتی درمانی، مدیریتی و شاخص‌های کشاورزی پرداخته‌اند و یافته‌ها حاکی از آن است که روستای دارای از لحاظ امکانات و خدمات از برتری بیشتری نسبت به سایر روستاها دارد ولی روستای بهرامی بر اساس دو مدل مورس و تعداد گره‌های ارتباطی در رتبه‌های اول در بین روستاهای مورد مطالعه قرار دارد و می‌تواند به عنوان مرکز روستا شهری تعیین شود.
۴	رخسارزاده و همکاران، (۱۳۹۵)	تحلیل عوامل تأثیرگذار در پیوندهای روستایی شهری در شهرستان آستارا	رابطه ایران از مرز زمینی آستارا باعث گسترده شدن رفت و آمد افراد روستایی به نقطه شهری، افزایش ارتباطات تلفنی، بالا رفتن درک متقابل ساکنین روستایی و شهری آستارا شده است و در بعد اقتصادی هم باعث بهبود وضعیت درآمد، ایجاد اشتغال جدید و رونق گرفتن فعالیت‌های تجاری و خدماتی و شکل گیری بازارچه‌های مرزی شده است و نیز عواملی از جمله تجارت چمدانی و مشارکت روستاییان از جمله: زنان روستایی در اقتصاد شهری باعث شکل گیری پیوندهای روستایی - شهری و ایجاد شبکه‌های اقتصادی و رونق بازار در نقطه شهری و رونق گردشگری روستایی و افزایش میل به خرید زمین و احداث خانه‌های دوم و مهاجرت معکوس در نقاط روستایی آستارا گردیده است.
۵	Smutka & et al (2015)	توسعه جمعیت روستایی روسیه در دگرگونی‌های بخش کشاورزی	این محققین با هدف اصلی شناسایی تأثیر بخش کشاورزی بر تحول جمعیت روستایی در روسیه و تعیین عوامل کلیدی مؤثر بر روند توسعه جمعیت روستایی و انتقال جمعیت روستایی به مناطق شهری است. بررسی‌ها نشان می‌دهد رابطه ای مستقیم با همبستگی بالا بین نرخ اشتغال کشاورزی و جمعیت روستایی وجود دارد.
۶	Argent & et al (2014)	تبیین مهاجرت داخلی و توسعه روستایی راحت در استرالیا	این محققین با به کارگیری یک مدل پیش بینی مهاجرت (مهاجرت به داخل و خارج از جوامع روستایی) در سراسر جنوب شرقی و جنوب غربی استرالیا را مورد بررسی قرار می‌دهد و نشان می‌دهد که جوامع با دسترسی بالا به مراکز شهری خالص مهاجرتی بالایی دارند.

روستا و شهرگرایی روستاها: در دهه شصت هجری شمسی، تقریباً ۶۰ درصد جمعیت کشور را روستاییان تشکیل می‌دادند که به حدود ۲۵ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است. رشد جمعیت روستایی در دهه اخیر ۰/۷۳ درصد و توزیع اصلی این جمعیت روستایی عمدتاً در مناطقی از کشور رخ داده (Zomorodian & Tahsildoost, 2019). لذا وجود نابرابری‌های کمی و کیفی میان عرصه های شهری و روستایی و تشدید آن‌ها طی روندهای دگرگون ساز دهه‌های اخیر، ضرورت جست و جوی راه‌های خروج از معضل و تعدیل نابرابری‌ها، به ویژه در فضاهای روستایی مطرح است (Taleshi & Amirfakhrian, 2012). که سبب شکل گیری شهرگرایی روستاها و ایجاد دگرگونی در روند تحولات جمعیتی در نواحی روستایی می‌شود و طبق مدل شهر گرایی لوپس و موند، سه مرحله جمعیت زدایی، تعادل جمعیت و جمعیت پذیری در این تحولات قابل بررسی است (Karimi Kandazi, 2018). خارج شدن روستا از حالت انزوای نسبی، روابط انسانی و اجتماعی، موجب سلطه و نفوذ شهر در روستاها شده و در این دوره شرایطی پیش آمده که روستاییان نه تنها می‌خواهند شبیه شهروندان شهر نشین باشند بلکه میل شدیدی در تقلید شیوه‌های شهر نشینی در

آن‌ها ملاحظه می‌گردد (Mirzaee Ghalee et al, 2013). و بر این اساس امروزه ساکنان روستاها با سبک زندگی شهری خو گرفته‌اند (Sheng, 2002). لذا بررسی رابطه روستا - شهری در تعیین معیارهای پایداری جمعیتی و در نتیجه توسعه پایداری گردشگری الزامی است.

روابط روستا - شهری: تفکیک شهر و روستا و رابطه آن‌ها با یکدیگر را باید در انقلاب صنعتی جستجو نمود (Poor, 2007). اساساً با اتخاذ رویکرد نوین اقتصادی و سرمایه داری تحت تأثیر از الگوی توسعه غربی در قرن ۱۹ در ایران نیز، به تدریج نظام حاکم بر منطقه و نظم موجود میان شهر و روستا دستخوش تغییر شده است (Mohammadi Yeganeh & Sanai Moghadam: 2017) و تا این زمان اگرچه شهرها حاکمیت آشکاری در نواحی داشتند، لیکن این واقعیت نیز غیر قابل انکار نیست که نوعی از تعادل بر مبنای داد و ستد میان شهر و روستا وجود داشته که حیات نواحی مختلف را تضمین نموده است (Motiei Langroudi, Rezvani, Noorbakhsh & Akbar Pour Saraskanroud: 2013). بر این مبنای مطالعه پیوندهای روستایی - شهری به یکی از مباحث مهم در برنامه‌ریزی‌های شهری و روستایی تبدیل گردیده است که یک راه حل مناسب جهت برقراری یک روند توسعه متعادل شهری و روستایی و متناسب با امکانات موجود ناحیه‌ای، کشوری و راه حلی برای جلوگیری از مهاجرت روستائیان به شهرها می‌باشد (Rezvani, Badri, Torabi, Malekan & Asghari: 2016) لذا با تحولات گسترده اقتصادی - اجتماعی و تکنولوژیک از جمله در زمینه حمل و نقل و راه‌های ارتباطی، مهاجرت ها و ... روابط اقتصادی شهر و روستا بسیار گسترده و متنوع شده است (Clayton et al, 2005). در این راستا، تعاملات روستا و شهر را می‌توان در دو سطح تفکیک نمود و مورد بررسی قرار داد:

- تعاملات فضایی (نظیر جریان‌های افراد، کالاها، پول، اطلاعات و مواد زاید)؛

- تعاملات بخشی (فعالیت‌های روستایی که در نواحی شهری جریان دارد مانند کشاورزی شهری با فعالیت‌هایی که اغلب به عنوان شهری طبقه بندی می‌شود اما در نواحی روستایی جریان می‌یابد، تیر صنعت و خدمات) (Tacoli, 2003)

جدول ۲. نظریات مطرح شده در باب روابط روستا-شهری

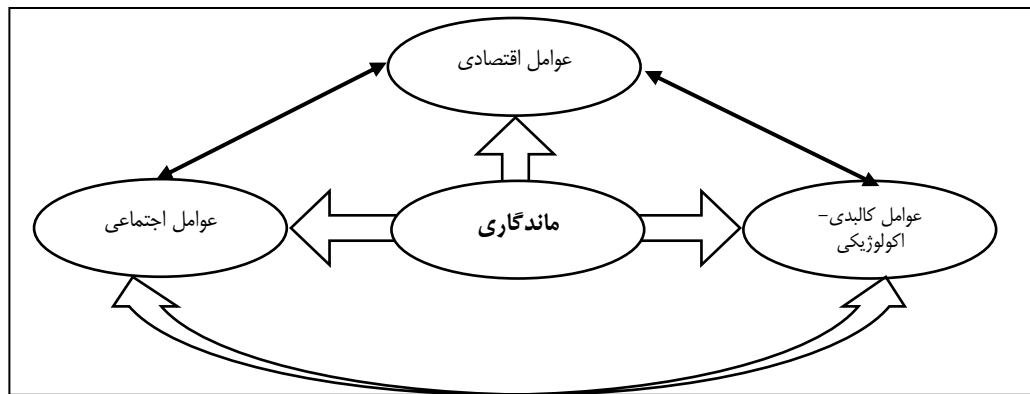
ردیف	نظریه پرداز	شرح
۱	هانس بوبک ۱۹۵۹	وی عقیده دارد که تسلط اقتصادی و اجتماعی شهر بر روستا به وسیله مالکان بزرگ ساکن شهر اعمال می‌شود. طبق این نظریه نقش‌های شهری چیزی جز روستا نبوده و موجودیت آن‌ها اساساً ناشی از حوزه نفوذ آن‌هاست و از این حوزه نفوذ است که شهر، قسمت اعظم نیروی محرک برای رشد و توسعه اقتصادی و نیز اجتماعی و سیاسی خاص خود را دریافت می‌دارد (Rokhsarzadeh, Porfikouei, Ghorashi & Baset: 2016).
۲	لیپتون (۱۹۸۲)	وی با این دیدگاه که تأثیرات نفوذ مؤثر شهر بر روستا را مورد تحلیل قرار داده است. به نظر او قدرت مردم شهری به حدی است که می‌توانند منابع عمده یک کشور را جهت سودیابی خود به شهرها اختصاص دهند و منابع تخصیص منابع را دور از جمعیت روستایی نگه دارند، موجب نابرابری‌هایی در داخل حوزه‌های روستایی می‌شود (LiPton, 1982).
۳	داگلاس (۱۹۹۹)	شبکه منطقه‌ای (مایک داگاس)، شبکه شهری و توسعه چند مرکزی است. همان طور که گفته شد، در رویکرد شبکه منطقه‌ای (به عنوان یکی از نماینده‌های مهم این دسته که روستاها را نیز مورد توجه قرار داده است) به بررسی ناحیه و منطقه به صورت یک کل و در ارتباط با اجزای آن می‌پردازد و در این میان نقاط را (چه شهری و چه روستایی) یکسان می‌بیند و اولویت را به بررسی دقیق جریان‌ها و پیوندهای میان نقاط می‌دهد (Moghiseh & Zebardast: 2019).
۴	بانک جهانی (۲۰۰۶)	در این سازمان استدلال شده است، نادیده گرفتن ارتباط روستایی-شهری منجر به ناکارایی و باعث نابرابری بازدارنده رشد می‌شود. بنابراین تجزیه و تحلیل ارتباط بین مناطق شهری و روستایی به دلیل معیشت روستایی و شهری به هم پیوسته مهم است به طوری که هرگونه اختلال در چنین پیوندهایی ممکن است تهدیدی جدی برای هر دو خانواده شهری و روستایی باشد (Mohammadi Yeganeh & Sanai Moghadam: 2017).
۵	ژان باستیه	تنوع و تضاد را دو عنصر اساسی حاکم بر تفاوت‌های فضایی میان شهر و روستا می‌دانست و معتقد بود فضای شهری جایگاه تنوع و تضادها است (Karimi Kandazi, 2018).
۶	والتر کریستالر	وی مایه حیات مراکز شهری را در نواحی روستایی که در حوزه نفوذ آن‌ها قرار گرفته است، تأمین می‌کند و مناطق نفوذ با حوزه‌های نفوذ شهری هستند که با امکانات موجود خود به مراکز شهری تحکیم بخشیده و موجب دوام و بقای آن‌ها می‌شوند (Rokhsarzadeh, Porfikouei, Ghorashi & Baset: 2016).

توسعه پایدار و توسعه پایدار روستایی: مفهوم توسعه پایدار نخستین بار به طور رسمی از سال ۱۹۸۷ به گزارش برانت لندن^۱ با عنوان (آینده مشترک ما) کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه سازمان ملل مطرح شد (Imani & Momeni: 2018) و به مفهوم مدیریت یکپارچه پایداری اکولوژیکی و توسعه اقتصادی - اجتماعی به منظور دستیابی به بهبود شرایط انسانی بر پهنه هستی

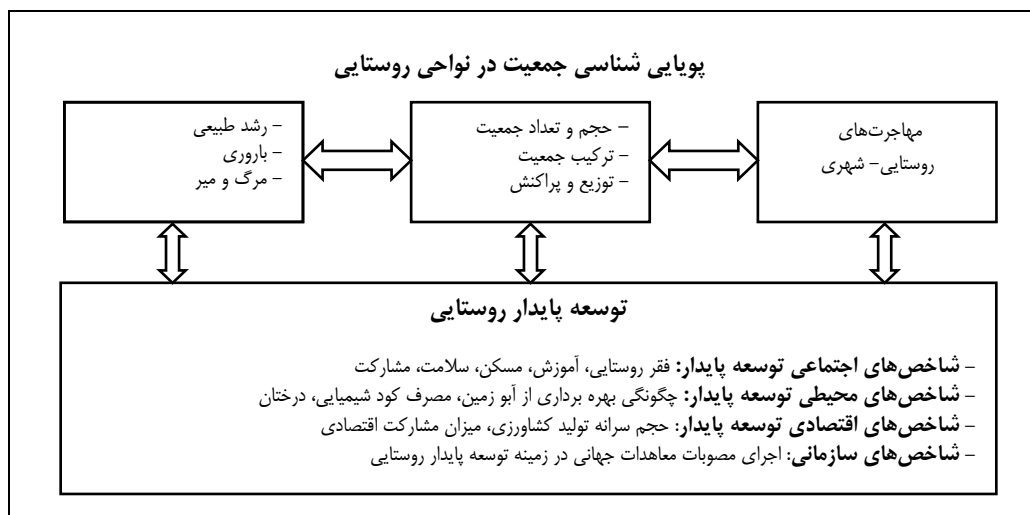
1. Brundtland Report (Gro Harlem Brundtland)

می‌باشد (Ebrahimi & Yari Hesar: 2016) که نیل به توسعه پایدار مستلزم مشارکت همه مردم اعم از زنان، مردان، جوانان، کودکان، سازمان‌های غیر دولتی، مسؤولان محلی، کارگران و کشاورزان است (Alikhani & Vaez Tehrani: 2010). توسعه پایدار روستایی یک فرآیند بلند مدت است که نتیجه آن تأمین نیازمندی‌ها و رفاه برای روستاییان و ارتقاء سطح کیفیت زندگی و کاهش فقر می‌باشد که این توسعه نیاز به حفظ و نگهداری سرمایه‌های انسانی و اجتماعی که از گذشتگان به ما ارث رسیده دارد. همچنین می‌توان توسعه پایدار روستایی را به عنوان فرآیندی دانست که در چارچوب آن، توانایی‌های اجتماعات روستایی در راستای رفع نیازهای مادی و معنوی در عین برقراری توازن میان اجزای تشکیل دهنده نظام سکونت محلی (بوم‌شناختی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی) رشد و تعالی می‌یابد (Ghanimat, Pak Tinat & Ghanimat: 2016).

عوامل مؤثر بر ماندگاری جمعیت در روستاها: عوامل متعددی در ماندگاری یا عدم ماندگاری جمعیت در روستاها نقش آفرین می‌باشند، که می‌توان آن‌ها به صورت مختلف صورت بندی نمود. از جمله بر اساس رویکرد توسعه پایدار به تفکیک ابعاد اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و کالبدی - اکولوژیکی (شکل ۲) و یا از دو بُعد درون و برون سکونتگاهی با نگرش جاذبه و دافعه شهر و روستا و یا با رویکرد رفتارگرایی و تصمیم‌گیری به ویژگی‌های شخصی و محیطی طبقه بندی نمود. با توجه به جامعیت رویکرد توسعه پایدار عوامل مؤثر بر ماندگاری جمعیت روستایی با استفاده از این رویکرد تبیین می‌شود (Firooznia, 2017).

شکل ۱. عوامل مؤثر بر ماندگاری جمعیت (Source: Firooznia, 2017: 60)

شکل ۲. مدل متعامل مؤلفه‌های جمعیتی و توسعه پایدار روستایی (Source: Alikhani & Vaez Tehrani, 2010: 4)

توسعه پایدار گردشگری در مناطق روستایی: یکی از اصلی‌ترین نیازهای جامعه بشری برای پر کردن اوقات فراغت، نیاز به گردشگری است که به شکل‌های مختلف متجلی می‌شود (Barani, 2012). و با توجه به اینکه توسعه گردشگری پایدار فرآیند

ارضای نیازهای نسل‌های حاضر و آینده تولید کنندگان و مشتریان گردشگری بدون تخریب منابع حمایت کننده حیات با هویت فرهنگی و سیستم‌های گردشگری که بر آن استوار است، می‌باشد (Hall & David, 2009)، می‌توان با استفاده از تفریح و تفرج عوامل مهمی در تغییر و کنترل چشم اندازهای روستایی هستند و با جوامع روستایی وابستگی و پیوستگی دارند (Pigram & Jenkins, 1999)، به تأمین نیازهای گردشگران و جامعه میزبان و در عین حال حمایت از فرصت‌های آینده و مدیریت تمامی منابع را به منظور تأمین انواع نیازهای اقتصادی و اجتماعی پرداخت (Risteskia et al, 2012). لذا وجود زیرساخت‌های لازم و عرضه خدمات مورد نیاز گردشگران از ضرورت‌های توسعه گردشگری روستایی است (Agha Jani, Zandavi & Atai, 2014).

جدول ۳. انواع گردشگری روستایی

ردیف	انواع	توضیحات
۱	گردشگری طبیعی	به طور عمده در تعامل با جاذبه‌های اکولوژیکی قرار دارد
۲	گردشگری فرهنگی	مرتبط با فرهنگ، تاریخ، میراث فرهنگی و باستانی مردم روستایی است
۳	گردشگری بومی	نوعی از گردشگری است که علاوه بر تعامل با جاذبه‌های طبیعی (همانند رودخانه کوهستان‌ها و ... با زندگی و هنرهای اجتماعی مردم که خود نیز در تعامل با جاذبه‌های طبیعی فوق می باشد، در ارتباط می‌باشد.
۴	گردشگری دهکده‌ای	در این نوع گردشگری، گردشگران در خانوارهای دهکده زندگی کرده و در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی روستا مشارکت می‌کنند.
۵	گردشگری کشاورزی	در این نوع گردشگری، گردشگران بدون ایجاد پیامدهای منفی روی اکوسیستم مناطق میزبان یا فعالیت‌های سنتی کشاورزی در تعامل می‌باشند و یا در آن مشارکت می‌کنند

Source: Ebrahimi, Yari Hesar, Naseri & Karami, 2018: 5

نهایتاً امروزه گردشگری روستایی راه حل نهایی برای تمامی مشکلات عدم پایداری جمعیت در روستا- شهرها شمرده نمی‌شود، اما از کارکردهای مهم گردشگری روستایی، توسعه مناطق با پتانسیل‌های گردشگری روستایی است. در نتیجه بر مبنای مبانی نظری ارائه شده به ارائه مدل مفهومی پژوهش پرداخته می‌شود (شکل ۳).

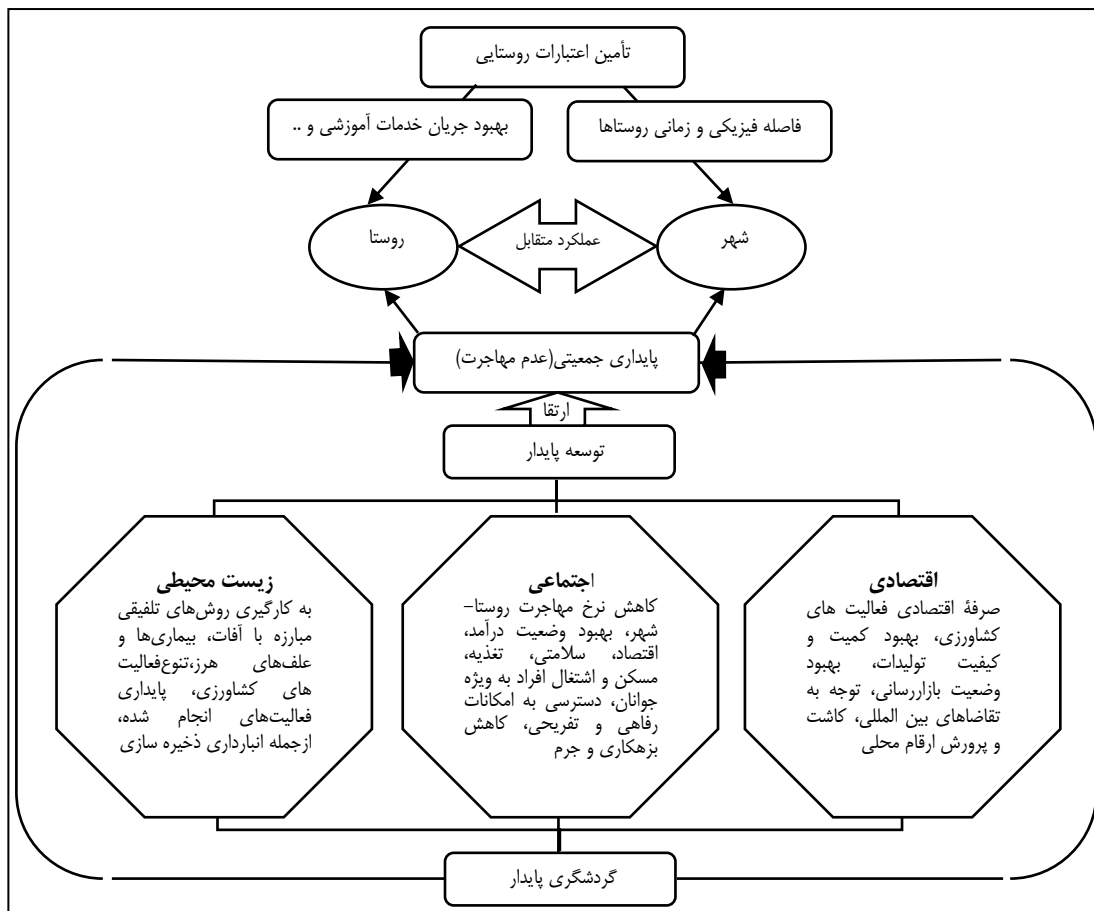
روش پژوهش

روش تحقیق توصیفی- تحلیل است. جامعه آماری تحقیق ۱۵۰ سکونتگاه روستایی (بیش از ۱۰۰ نفر) شهرستان شیراز می‌باشد. جهت تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده؛ براین اساس حجم آبادی‌های نمونه با تقریب در برآورد پارامتر جامعه ۰/۱۵ استفاده گردید، تعداد آبادی تعیین گردید. سپس تعداد روستاهای نمونه در هر طبقه به کمک قاعده تسهیم به نسبت تعیین و روستاهای نمونه تحقیق به روش تصادفی انتخاب شد. همچنین در سال ۱۳۹۵ تعداد ۲۱۴۶۶ خانوار (با جمعیت ۷۴۰۹۲ نفر) در آبادی‌های نمونه (۳۴ آبادی) ساکن بوده‌اند. جهت تعیین حجم خانوارهای نمونه از فرمول کوکران با ضریب اطمینان در سطح ۹۵ درصد و تقریب در برآورد پارامتر جامعه ۰/۰۵۱ استفاده گردید؛ بر این اساس حجم خانوارهای نمونه طبق فرمول زیر ۳۶۳ خانوار تعیین گردید.

جدول ۴. محاسبه تعداد روستاهای نمونه از هر بخش و هر دهستان براساس قاعده تسهیم سهیم

بخش	تعداد روستا با جمعیت بیش از ۱۰۰ نفر	تعداد روستای نمونه برای هر بخش	نام دهستان	تعداد روستا با جمعیت بیش از ۱۰۰ نفر	تعداد روستای نمونه برای هر دهستان
ارژن	۴۴	۱۰	دشت ارژن	۶	۱
			قره چمن	۱۷	۴
			کوهمره سرخی	۲۱	۵
زرقان	۲۷	۶	بندامیر	۱۸	۴
			رحمت آباد	۹	۲
			زرقان	۰	۰
مرکزی	۷۹	۱۸	بیدزرد	۱۰	۲
			داریان	۸	۲
			دراک	۷	۲
			سیاخ دارنگون	۲۱	۵
			قره باغ	۲۳	۵
مجموع	۱۵۰	۳۴	کفتک	۱۰	۲
			-	۱۵۰	۳۴

Source: Statistical Center of Iran, 2016

شکل ۳. مدل مفهومی مبانی نظری

جدول ۵. تعداد خانوار، جمعیت و تعداد انواع امکانات موجود در روستاهای نمونه

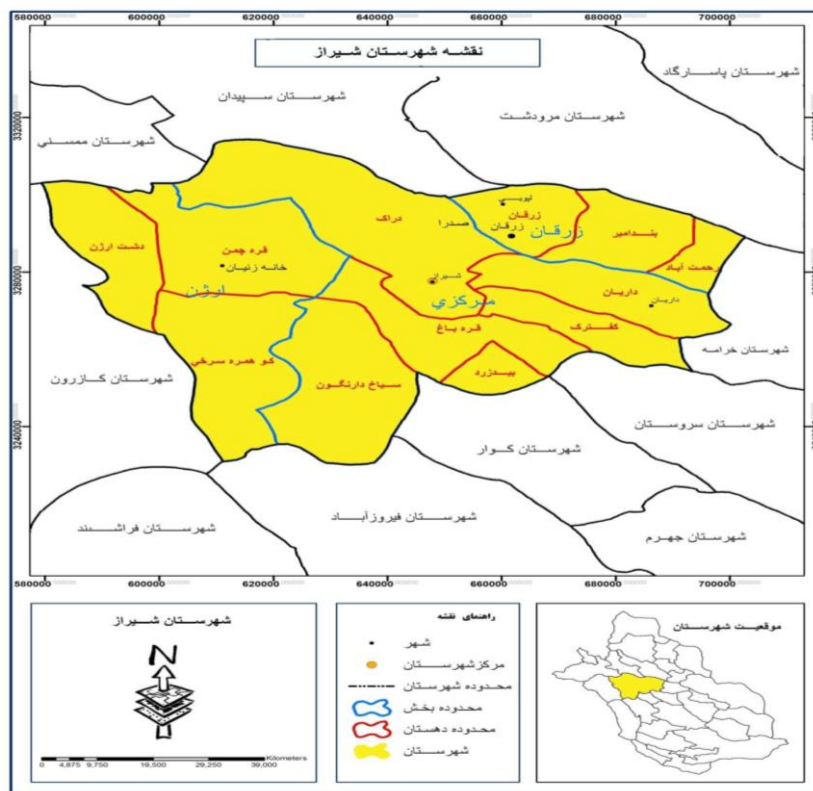
نام دهستان	نام آبادی	تعداد خانوار	جمعیت	تعداد امکانات	نام دهستان	نام آبادی	تعداد خانوار	جمعیت	تعداد امکانات	
بیدزرد	بیدزرد سفلی	۶۷۳	۳۳۵۴	۱۲۲	قره چمن	دشت ارژن	۶۹۳	۳۳۴۰	۱۱۴	
	تفهبان	۱۷۱۳	۶۱۷۰	۱۲۵		حاجی آباد	۱۱۸	۳۹۸	۱۵۶	
داربان	دودج	۳۷۴	۱۱۴۳	۱۲۹		حسین آباد	۲۰۶	۷۹۸	۱۴۲	
	تربرجعفری	۵۵۹	۱۷۹۵	۱۳۶		دهنو قلندری	۳۴۵	۱۱۶۵	۱۳۱	
دراک	کلستان	۴۴۶	۱۶۷۳	۱۴۰	خیرآباد	۴۲۶	۱۵۸۹	۱۴۵		
	قالات	۱۱۵۷	۳۹۵۳	۱۲۰	رینچی	۸۲	۲۷۲	۱۳۸		
سیاخ دارنگون	دره	۱۰۰	۳۲۴	۱۳۵	کوهمره سرخی	چشمه بردی	۱۰۳	۳۶۶	۱۵۱	
	اسلام آباد	۱۵۲	۴۸۵	۱۴۵		شکفت	۱۳۰	۴۴۶	۱۴۵	
	قلعه چوبی	۲۹۸	۸۱۰	۱۴۹		بگدانه	۲۰۰	۷۰۳	۱۳۸	
	شهرک غدیر	۴۴۰	۱۶۲۱	۱۵۵		رمغان	۲۲۹	۷۶۴	۱۳۶	
	قره باغ	کدنج	۶۰۷	۲۱۱۶	۱۱۲	بندامیر	حسین آباد	۱۱۱	۳۶۵	۱۴۵
برمشور علیا		۳۰۵	۱۰۵۰	۱۴۸	قربان لک		۲۰۵	۷۰۵	۱۴۸	
گچی		۷۴۳	۲۵۴۵	۱۳۶	شول		۶۵۷	۲۳۳۸	۱۳۷	
کفتگر		کرونی	۱۶۱۵	۵۶۸۹	۱۲۷	رحمت آباد	بندامیر	۳۶۰	۱۱۷۲	۱۲۱
		سلطان آباد	۲۵۲۴	۸۷۳۴	۱۲۲		مهربان	۲۱۷	۶۹۸	۱۳۸
کفتگر	شاپورجان	۲۹۲۰	۱۰۲۸۰	۱۳۴	رحمت آباد	۱۰۲۰	۳۴۰۲	۱۲۱		
	کفتگر	۷۶۲	۲۵۲۶	۱۳۰	مجموع					
	مه فیروزان	۹۷۶	۳۲۰۳	۱۵۹				۲۱۴۶۶	۷۴۰۹۲	-

Source: Statistical Center of Iran, 2016 & Identity card of settlements in Fars province, 2016

در این پژوهش، در فرضیه اول رابطه بین شهر و روستا به عنوان متغیر مستقل و توسعه پایدار و پایداری جمعیتی در سه بعد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است. در فرضیه دوم نیز بهبود رابطه بین شهر و روستا به عنوان متغیر مستقل و توسعه پایدار گردشگری به عنوان متغیر وابسته در سه بعد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی در نظر گرفته شده است. با استفاده از آزمون تحلیل خوشه‌ای به روش WARD در نرم افزار SPSS به تحلیل داده‌های پژوهش پرداخته شد. به منظور سنجش پایایی پرسش‌های تحقیق از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. میزان این ضریب برای تمامی معیارها و زیرمعیارها بیشتر از ۰/۷ گزارش شد.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهر شیراز، مرکز استان فارس به طول ۴۰ کیلومتر و عرضی متفاوت بین ۱۵ تا ۳۰ کیلومتر با مساحت ۱۲۶۸ کیلومتر مربع به شکل مستطیل و از لحاظ جغرافیایی در جنوب غربی ایران و در بخش مرکزی فارس قرار دارد. ارتفاع شیراز از سطح دریا ۱۴۸۸ متر در منتهی الیه شرقی شهر و حدود ۱۷۰۰ متر در غرب آن متغیر است. شهر شیراز در بخش مرکزی شهرستان شیراز در حدود ۷۱/۱ درصد مساحت شهرستان شیراز و حدود ۱۵/۰ درصد از کل مساحت استان فارس را شامل می‌شود. این شهر در منطقه کوهستانی زاگرس واقع شده و آب و هوای معتدلی دارد. یک رود فصلی از وسط شهر عبور می‌کند که به رودخانه خشک معروف است و تنها در فصل زمستان و بهار آب دارد. این رود به دریاچه مهارلو واقع در جنوب شرقی شیراز می‌ریزد (Rousta et al, 2013).

شکل ۴. موقعیت شهرستان شیراز و تقسیمات آن (Source: Statistical Center of Iran, 2016)

یافته‌ها و بحث

تحلیل خوشه‌ای به روش WARD برای سنجش درجه پایداری: برای سنجش و ارزیابی پایداری در ابعاد مختلف، روش‌ها و مدل‌های گوناگونی وجود دارد. در این پژوهش، از روش تحلیل خوشه‌ای که روشی آماری برای تعیین گروه‌ها یا خوشه‌های همگن است استفاده شد که شامل مجموعه گسترده‌ای از تکنیک‌های طراحی شده برای یافتن گروهی از اقلام مشابه در مجموعه داده‌ها

است (Ghasemi, 2016). تحلیل خوشه‌ای یکی از روش‌های آماری پرکاربرد در بسیاری از شاخه‌های علمی است. که در زمینه کاهش داده‌ها و پیدا کردن گروه‌های واقعی مورد استفاده قرار می‌گیرد و هدف از آن ایجاد گروه همگن از افراد مختلف در یک سری از داده‌هاست. تقسیم موارد و موضوعات براساس همگنی درون گروهی آن‌ها از مهم‌ترین اهداف تکنیک تحلیل خوشه‌ای است (Khorshid Doust & Shirzad: 2014). برای انجام این تحلیل از نرم افزار spss استفاده نمودیم. در روش WARD از تحلیل واریانس برای ارزیابی فواصل بین خوشه‌ها استفاده می‌شود که بسیار کارآمد است. عضویت خوشه با محاسبه حاصل جمع کلی مشتقات مربع از میانگین خوشه برآورد می‌شود (Farbod, Oladi & Abbasi: 2014). در این روش به عنوان دقیق‌ترین روش سلسله مراتبی، هر عضو در گروهی جای می‌گیرد که مجموع مربعات انحرافات درون گروهی به حداقل برسد. برای خوشه‌بندی با این روش، ماتریس‌های ورودی همان ماتریس‌های ورودی به روش تجزیه به مولفه‌های اصلی است (Gocic & Trajkovic, 2014). به منظور مقایسه میانگین رابطه روستا- شهری میان گروه‌ها از آزمون ANOVA استفاده نمودیم. به منظور سنجش و ارزیابی توسعه پایدار جمعیت و ابعاد آن در روستاهای انتخابی شهرستان شیراز از روش تحلیل خوشه‌ای (WARD) استفاده نمودیم تا روستاها را در غالب خوشه‌های همگن دسته‌بندی نماییم. در نهایت روستاها در قالب سه خوشه پایدار، نیمه پایدار و ناپایدار طبقه‌بندی شدند.

جدول ۶. تحلیل خوشه‌ای روستاهای مورد بررسی براساس معیارهای پایداری جمعیتی در مناطق روستایی

روستا	بعد اقتصادی		بعد اجتماعی - فرهنگی		بعد زیست محیطی		توسعه پایدار جمعیتی		جمعیت
	نمره	خوشه‌بندی	نمره	خوشه‌بندی	نمره	خوشه‌بندی	نمره	خوشه‌بندی	
بیدزرد سفلی	۱۷/۳	نیمه پایدار	۳۲/۷	نیمه پایدار	۱۷/۱	پایدار	۶۷/۱	پایدار	۲۳۵۴
تفهیان	۱۷/۱	نیمه پایدار	۳۲/۲	نیمه پایدار	۱۶/۸	نیمه پایدار	۶۶/۱	پایدار	۶۱۷۰
دودج	۱۶/۳	نیمه پایدار	۳۵/۲	نیمه پایدار	۱۹/۰	پایدار	۷۰/۵	پایدار	۱۱۴۳
تزر جعفری	۱۷/۸	نیمه پایدار	۳۱/۴	نیمه پایدار	۱۹/۳	پایدار	۶۸/۵	پایدار	۱۱۹۵
کلستان	۱۹/۵	پایدار	۳۳/۹	نیمه پایدار	۱۳/۰	ناپایدار	۶۶/۴	نیمه پایدار	۱۶۷۳
قلات	۱۶/۱	نیمه پایدار	۳۲/۱	نیمه پایدار	۱۷/۱	پایدار	۶۵/۳	پایدار	۳۹۵۳
دره	۱۶/۵	نیمه پایدار	۲۸/۵	ناپایدار	۱۰/۵	ناپایدار	۵۵/۵	ناپایدار	۳۲۴
اسلام آباد	۱۹/۰	پایدار	۳۷/۷	پایدار	۲۰/۰	پایدار	۶۷/۷	پایدار	۴۸۵
قله چوبی	۱۸/۲	نیمه پایدار	۳۴/۴	نیمه پایدار	۱۲/۲	ناپایدار	۶۴/۸	نیمه پایدار	۸۱۰
شهرک غدیر	۲۰/۰	پایدار	۳۰/۳	ناپایدار	۱۶/۰	نیمه پایدار	۶۶/۳	نیمه پایدار	۱۶۳۱
کدنج	۱۴/۸	ناپایدار	۳۲/۴	نیمه پایدار	۱۷/۸	پایدار	۶۵	ناپایدار	۲۱۱۶
برمشور علیا	۱۹/۲	پایدار	۳۳/۰	نیمه پایدار	۱۷/۲	پایدار	۶۹/۴	پایدار	۱۰۵۰
گچی	۱۷/۴	نیمه پایدار	۳۲/۹	نیمه پایدار	۱۷/۷	پایدار	۶۸	پایدار	۲۵۴۵
کرونی	۱۶/۵	نیمه پایدار	۳۲/۳	نیمه پایدار	۱۷/۲	پایدار	۶۶	پایدار	۵۶۸۹
سلطان آباد	۱۶/۵	نیمه پایدار	۳۲/۴	نیمه پایدار	۱۷/۴	پایدار	۶۶/۳	پایدار	۸۷۳۴
شاپورجان	۱۷/۰	نیمه پایدار	۳۲/۷	نیمه پایدار	۱۵/۶	نیمه پایدار	۶۵/۳	پایدار	۱۰۲۸۰
کفترک	۱۷/۹	نیمه پایدار	۳۱/۸	نیمه پایدار	۱۶/۱	نیمه پایدار	۶۵/۸	پایدار	۲۵۲۶
مه فیروزان	۱۷/۱	نیمه پایدار	۳۶/۸	پایدار	۱۵/۷	نیمه پایدار	۶۹/۶	نیمه پایدار	۳۲۰۳
دشت ارژن	۱۴/۰	ناپایدار	۲۹/۱	ناپایدار	۱۴/۳	ناپایدار	۵۷/۴	ناپایدار	۲۳۴۰
حاجی آباد	۷/۰	ناپایدار	۴۱/۵	پایدار	۱۹/۰	پایدار	۶۷/۵	نیمه پایدار	۳۹۸
حسین آباد	۱۲/۳	ناپایدار	۲۹/۳	ناپایدار	۱۸/۰	پایدار	۵۹/۶	نیمه پایدار	۷۹۸
دهنو قلندری	۱۵/۸	نیمه پایدار	۳۴/۳	نیمه پایدار	۱۴/۲	ناپایدار	۶۴/۳	ناپایدار	۱۱۶۵
خیر آباد	۱۸/۹	پایدار	۳۳/۷	نیمه پایدار	۱۸/۶	پایدار	۷۱/۲	پایدار	۱۵۸۹
ریچی	۱۴	ناپایدار	۲۶/۵	ناپایدار	۱۶/۵	نیمه پایدار	۶۲	ناپایدار	۲۷۲
چشمه بردی	۱۶/۵	نیمه پایدار	۳۸/۵	پایدار	۱۷/۰	پایدار	۷۲	ناپایدار	۳۶۶
شکفت	۱۲/۰	ناپایدار	۳۹/۵	پایدار	۱۳/۵	ناپایدار	۶۵	ناپایدار	۴۴۶
بگدانه	۱۶/۰	نیمه پایدار	۲۵/۰	ناپایدار	۱۵/۷	نیمه پایدار	۵۶/۷	ناپایدار	۷۰۳
رمغان	۱۵/۳	ناپایدار	۳۳/۵	نیمه پایدار	۱۸/۵	پایدار	۶۷/۳	پایدار	۷۶۴
حسین آباد	۱۱/۰	ناپایدار	۳۳/۵	نیمه پایدار	۲۰/۰	پایدار	۶۴/۵	نیمه پایدار	۳۶۵
قربان لک	۱۴/۳	ناپایدار	۲۴/۳	ناپایدار	۱۸/۳	پایدار	۵۶/۹	ناپایدار	۷۰۵
شول	۱۷/۴	نیمه پایدار	۳۴/۳	نیمه پایدار	۱۹/۰	پایدار	۷۰/۷	پایدار	۲۴۳۸
مهریان	۱۳/۵	ناپایدار	۳۰/۸	ناپایدار	۱۳/۸	ناپایدار	۵۸/۱	ناپایدار	۶۹۸
رحمت آباد	۱۸/۰	نیمه پایدار	۳۲/۹	نیمه پایدار	۱۶/۳	نیمه پایدار	۶۷/۲	نیمه پایدار	۳۴۰۲
بندامیر	۱۷/۸	نیمه پایدار	۳۲/۳	نیمه پایدار	۱۶/۵	نیمه پایدار	۶۶/۶	نیمه پایدار	۱۱۷۲

پس از بررسی‌های صورت گرفته و تکمیل پرسش‌نامه‌های مربوطه که نتایج آن طبق جدول فوق که تحلیل خوشه‌ای روستاهای مورد بررسی را از حیث توسعه پایدار جمعیتی و ابعاد آن (اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی) نشان می‌دهد، می‌باشد، نتایج بدین صورت است که براساس روش تحلیل خوشه‌ای ۴۴/۱ درصد از روستاهای نمونه تحقیق در سه بعد پایدار، ۲۶/۵ درصد نیمه پایدار و ۲۹/۴ درصد ناپایدارند. روستاهای پایدار در این بررسی عبارتند از: بیدزردسفلی، تفهیان، دودج، تبرجغفری، قلات، اسلام آباد، برمشور علیا، گچی، کرونی، سلطان‌آباد، شاپورجان، کفترک، خیرآباد و شول هستند. که از نظر رابط روستا- شهری نسبت به سایر روستاها در وضعیت بهتری قرار دارند. یافته‌های حاکی از این است که در بعد اقتصادی، ۱۴/۷ درصد از روستاها پایدار، ۵۵/۹ درصد نیمه پایدار و ۲۹/۴ درصد ناپایدارند. روستاهای کلستان، اسلام‌آباد، شهرک غدیر، برمشور علیا و خیرآباد از نظر اقتصادی در وضعیت پایدار قرار دارند. نتایج حاکی از این است که در بعد اجتماعی- فرهنگی ۱۴/۷ درصد از روستاها پایدار، ۶۱/۸ درصد نیمه پایدار و ۲۳/۵ درصد ناپایدارند. روستاهای اسلام‌آباد، مه فیروزان، حاجی‌آباد، چشمه بردی و شکفت در وضعیت پایدار قرار دارند. یافته‌ها در خصوص بعد زیست محیطی حاکی از این است که ۵۲/۹ درصد از روستا به لحاظ زیست محیطی پایدار، ۲۶/۵ درصد نیمه پایدار و ۲۰/۶ درصد ناپایدارند. در این گروه روستاهای بیدزرد سفلی، دودج، تبرجغفری، قلات، اسلام‌آباد، کدنج، برمشور علیا، گچی، کرونی، سلطان‌آباد، حاجی‌آباد، حسن‌آباد، خیرآباد، چشمه بردی، رمغان، حسین‌آباد، قربان لک و شول در وضعیت پایدار قرار دارند.

جدول ۷. تحلیل خوشه‌ای روستاهای مورد بررسی براساس ابعاد پایداری جمعیتی در مناطق روستایی

وضعیت / ابعاد توسعه	پایدار	نیمه پایدار	ناپایدار
پایداری اقتصادی	۱۴/۷	۵۵/۹	۲۹/۴
پایداری اجتماعی - فرهنگی	۱۴/۷	۶۱/۸	۲۳/۵
پایداری زیست محیطی	۵۲/۹	۲۶/۵	۲۰/۶
توسعه پایدار و پایداری جمعیتی	۴۴/۱	۲۶/۵	۲۹/۴

مقایسه میانگین رابطه روستا شهری با استفاده از آزمون Anova: تحلیل خوشه‌ای به تفکیک ابعاد روی ۳۴ روستا انجام شد. خروجی Anova یک طرفه و جدول توصیفات در زیر نشان داده شده است. با توجه به آماره F و سطح معناداری در هر سه بعد ($\text{sig} < 0/05$) تفاوت میانگین‌ها بین خوشه‌ها معنی‌دار است. در واقع بین خوشه‌های اصلی در هر سه بعد تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

جدول ۸. آزمون مقایسه میانگین رابطه روستا- شهری بین روستاهای پایدار، نیمه پایدار و ناپایدار

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	مربع میانگین	F	Sig
بین گروهی	۱۳۹۵/۱۹۸	۲	۰۶۹۷/۵۹۹	۶/۲۸۷	۰/۰۰۵
درون گروهی	۳۴۳۹/۷۴۴	۳۱	۱۱۰/۹۵۹		
کل	۴۸۳۴/۹۴۱	۳۳			

نتایج حاکی از این است که روستاهایی که از نظر پایداری در وضعیت بهتری قرار دارند در حقیقت همان روستاهایی هستند که روابط روستا - شهری در آن‌ها قوی‌تر می‌باشد. درحقیقت می‌توان گفت رابطه روستا- شهری سبب بهبود پایداری جمعیتی می‌گردد. به منظور سنجش و ارزیابی توسعه پایدار گردشگری و ابعاد آن در روستاهای انتخابی شهرستان شیراز از روش تحلیل خوشه‌ای (WARD) استفاده نمودیم تا روستاها را درغالب خوشه‌های همگن دسته‌بندی نماییم. در نهایت روستاها در قالب سه خوشه پایدار، نیمه پایدار و ناپایدار طبقه‌بندی شدند.

جدول ۹. تحلیل خوشه‌ای روستاهای مورد بررسی براساس معیارهای توسعه پایدار گردشگری

روستا	بعد اقتصادی		بعد اجتماعی - فرهنگی		بعد زیست محیطی		توسعه پایدار گردشگری	
	نمره	خوشه‌بندی	نمره	خوشه‌بندی	نمره	خوشه‌بندی	نمره	خوشه‌بندی
بیدزرد سفلی	۱۳/۶۴	پایدار	۱۲/۰۰	ناپایدار	۱۴/۰۹	نیمه پایدار	۱۳/۲۴	ناپایدار
تفهیان	۱۲/۷۹	نیمه پایدار	۱۳/۵۲	ناپایدار	۱۴/۶۲	نیمه پایدار	۱۳/۶۴	ناپایدار
دودج	۱۰/۶۷	ناپایدار	۱۶/۳۳	نیمه پایدار	۱۷/۱۷	پایدار	۱۴/۷۰	نیمه پایدار
تربرجعفری	۱۱/۰۰	ناپایدار	۱۹/۷۸	پایدار	۱۷/۳۳	پایدار	۱۶/۰۴	نیمه پایدار
کلستان	۱۵/۰۰	پایدار	۱۹/۳۸	پایدار	۱۷/۸۸	پایدار	۱۷/۴۲	پایدار
قلات	۱۶/۱۰	پایدار	۱۹/۵۰	پایدار	۱۷/۷۰	پایدار	۱۷/۷۷	پایدار
دره	۱۵/۵۰	پایدار	۲۰/۵۰	پایدار	۱۸/۵۰	پایدار	۱۸/۱۷	پایدار
اسلام آباد	۱۴/۰۰	پایدار	۱۳/۰۰	ناپایدار	۱۴/۳۳	نیمه پایدار	۱۳/۷۸	نیمه پایدار
قلعه چوبی	۱۵/۶۰	پایدار	۱۷/۴۰	پایدار	۱۷/۸۰	پایدار	۱۶/۹۳	پایدار
شهرک غدیر	۱۶/۰۰	پایدار	۱۴/۷۱	نیمه پایدار	۱۵/۰۰	نیمه پایدار	۱۵/۲۴	نیمه پایدار
کدنچ	۱۴/۵۰	پایدار	۱۸/۲۰	پایدار	۱۷/۲۰	پایدار	۱۶/۶۳	پایدار
برمشور علیا	۱۳/۲۰	نیمه پایدار	۱۴/۲۰	ناپایدار	۱۴/۸۰	نیمه پایدار	۱۴/۰۷	نیمه پایدار
گچی	۱۱/۳۱	ناپایدار	۱۴/۲۳	ناپایدار	۱۴/۷۷	نیمه پایدار	۱۳/۴۴	ناپایدار
کرونی	۱۶/۶۳	پایدار	۱۵/۱۹	نیمه پایدار	۱۴/۰۰	نیمه پایدار	۱۵/۲۷	نیمه پایدار
سلطان آباد	۱۴/۳۵	پایدار	۱۵/۰۹	نیمه پایدار	۱۴/۹۸	نیمه پایدار	۱۴/۸۱	نیمه پایدار
شاپورجان	۱۴/۶۳	پایدار	۱۵/۲۰	نیمه پایدار	۱۴/۸۰	نیمه پایدار	۱۴/۸۸	نیمه پایدار
کفتک	۱۵/۲۳	پایدار	۱۳/۸۵	ناپایدار	۱۴/۱۵	نیمه پایدار	۱۴/۴۱	نیمه پایدار
مه فیروزان	۱۴/۲۴	پایدار	۱۵/۰۰	نیمه پایدار	۱۵/۱۸	نیمه پایدار	۱۴/۸۱	نیمه پایدار
دشت ارژن	۱۲/۲۵	نیمه پایدار	۱۶/۰۸	نیمه پایدار	۱۶/۵۰	پایدار	۱۴/۹۴	نیمه پایدار
حاجی آباد	۱۲/۵۰	نیمه پایدار	۱۲/۵۰	ناپایدار	۱۱/۵۰	ناپایدار	۱۲/۱۷	ناپایدار
حسین آباد	۱۳/۰۰	نیمه پایدار	۱۳/۳۳	ناپایدار	۱۱/۳۳	ناپایدار	۱۲/۵۵	ناپایدار
دهنو قلندری	۱۳/۰۰	نیمه پایدار	۱۱/۸۳	ناپایدار	۱۲/۳۳	ناپایدار	۱۲/۳۹	ناپایدار
خیرآباد	۱۲/۲۹	نیمه پایدار	۱۳/۲۹	ناپایدار	۱۱/۷۱	ناپایدار	۱۲/۴۳	ناپایدار
ریچی	۱۰/۰۰	ناپایدار	۱۵/۵۰	نیمه پایدار	۱۶/۰۰	پایدار	۱۳/۸۳	نیمه پایدار
چشمه بردی	۱۴/۵۰	پایدار	۱۶/۰۰	نیمه پایدار	۱۶/۵۰	پایدار	۱۵/۶۷	پایدار
شکفت	۱۴/۵۰	پایدار	۱۷/۵۰	پایدار	۱۷/۵۰	پایدار	۱۶/۵۰	پایدار
بگدانه	۱۲/۶۷	نیمه پایدار	۱۶/۰۰	نیمه پایدار	۱۶/۶۷	پایدار	۱۵/۱۱	نیمه پایدار
رمغان	۱۱/۰۰	ناپایدار	۱۶/۵۰	نیمه پایدار	۱۷/۵۰	پایدار	۱۵/۰۰	نیمه پایدار
حسین آباد	۱۱/۵۰	ناپایدار	۱۴/۰۰	ناپایدار	۱۷/۵۰	پایدار	۱۴/۳۳	نیمه پایدار
قربان لک	۱۴/۶۷	پایدار	۱۳/۰۰	ناپایدار	۱۲/۳۳	ناپایدار	۱۳/۳۳	ناپایدار
شول	۱۱/۱۸	ناپایدار	۱۱/۲۷	ناپایدار	۱۲/۰۰	ناپایدار	۱۱/۴۸	ناپایدار
مهریان	۱۲/۷۵	نیمه پایدار	۷/۷۵	ناپایدار	۱۱/۵۰	ناپایدار	۱۰/۶۷	ناپایدار
رحمت آباد	۱۲/۲۹	نیمه پایدار	۱۲/۴۱	ناپایدار	۱۱/۴۷	ناپایدار	۱۲/۰۶	ناپایدار
بندامیر	۱۵/۰۰	پایدار	۱۱/۸۳	ناپایدار	۱۴/۰۰	نیمه پایدار	۱۳/۶۱	نیمه پایدار

جدول (۹) تحلیل خوشه‌ای روستاهای مورد بررسی را از حیث توسعه پایدار گردشگری و ابعاد آن (اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی) نشان می‌دهد. براساس روش تحلیل خوشه‌ای ۲۰/۵۹ درصد از روستاهای نمونه تحقیق در سه بعد توسعه گردشگری در گروه پایدار، ۴۷/۰۶ درصد نیمه پایدار و ۳۲/۳۵ درصد ناپایدارند. روستاهای پایدار در این بررسی عبارتند از: کلستان، قلات، دره، قلعه چوبی، کدنچ، چشمه بردی و شکفت. یافته‌های حاکی از این است که در بعد اقتصادی، ۵۰ درصد از روستاها پایدار، ۲۹/۴۱ درصد نیمه پایدار و ۲۰/۵۹ درصد ناپایدارند. روستاهای بیدزرد سفلی، کلستان، قلات، دره، اسلام‌آباد، قلعه چوبی، شهرک غدیر، کدنچ، کرونی سلطان آباد، شاپورجان، کفتک، مه فیروزان، چشمه بردی، شکفت، قربان لک و بندامیر از نظر اقتصادی در

وضعیت پایدار قرار دارند. نتایج حاکی از این است که در بعد اجتماعی- فرهنگی ۲۰/۵۹ درصد از روستاها پایدار، ۳۲/۳۵ درصد نیمه پایدار و ۴۷/۰۶ درصد ناپایدارند. روستاهای تبرجغفری، کلستان، قلات، دره، قلعه چوبی، کدنج و شکفت در وضعیت پایدار قرار دارند. یافته‌ها در خصوص بعد زیست محیطی حاکی از این است که ۴۱/۱۸ درصد از روستا به لحاظ زیست محیطی پایدار، ۳۵/۲۹ درصد نیمه پایدار و ۲۳/۵۳ درصد ناپایدارند. در این گروه روستاهای دودج، تبرجغفری، کلستان، قلات، دره، قلعه چوبی، کدنج، دشت ارژن، ریچی، چشمه بردی، شکفت، بگدانه، رمغان و حسین‌آباد در وضعیت پایدار قرار دارند.

جدول ۱۰. تحلیل خوشه‌ای روستاهای مورد بررسی براساس ابعاد پایداری جمعیتی در مناطق روستایی

وضعیت / ابعاد توسعه	پایدار	نیمه پایدار	ناپایدار
پایداری اقتصادی	۵۰	۳۹/۴۱	۲۰/۵۹
پایداری اجتماعی - فرهنگی	۲۰/۵۹	۳۲/۳۵	۴۷/۰۶
پایداری زیست محیطی	۴۱/۱۸	۳۵/۲۹	۲۳/۵۳
توسعه پایدار گردشگری	۲۰/۵۹	۴۷/۰۶	۳۲/۳۵

مقایسه میانگین رابطه روستا شهری با استفاده از آزمون Anova: تحلیل خوشه‌ای به تفکیک ابعاد روی ۳۴ روستا انجام شد. خروجی Anova یک طرفه و جدول (۱۱) نشان داده شده است. با توجه به آماره F و سطح معناداری در هر سه بعد (۰/۰۵ > sig) تفاوت میانگین‌ها بین خوشه‌ها معنی‌دار نیست. در واقع بین خوشه‌های اصلی در هر سه بعد تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

جدول ۱۱. آزمون مقایسه میانگین رابطه روستا- شهری بین روستاهای پایدار، نیمه پایدار و ناپایدار

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	مربع میانگین	F	Sig
بین گروهی	۵۶/۴۱۵	۲	۲۸/۷۰۴	۰/۱۸۳	۰/۸۳۴
درون گروهی	۴۷۷۸/۵۲۶	۳۱	۱۵۴/۱۴۶		
کل	۴۸۳۴/۹۴۱	۳۳			

برمبنای نتایج بدست آمده از آزمون Anova می‌توان بیان نمود که رابطه روستا- شهری سبب بهبود پایداری گردشگری نمی‌گردد.

نتیجه‌گیری

روابط متقابل بین شهر و نواحی روستا در کشورهای در حال توسعه از نظر کیفی متفاوت با روابط شهر و نواحی روستایی در کشورهای توسعه یافته است (Lynch, 2012). از طرفی روابط متقابل و پیوند میان شهرها و نواحی روستایی به طور گسترده‌ای به عنوان عامل اصلی در فرایند توسعه اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی و... مطرح می‌باشد (Karimi Kandazi, 2018). و بی تردید مهم‌ترین مسئله جمعیتی نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، تخلیه جمعیتی سکونتگاه‌های روستایی است؛ از این رو در جهت گیری‌های نوین در حوزه مفهومی توسعه، تحلیل جمعیت و تعاملات آن با پدیده‌های اقتصادی و اجتماعی و محیطی اهمیتی ویژه دارد (Ghasemi, 2016). و در این راستا با بهره‌گیری از گردشگری روستایی، می‌توان سهمی در متنوع سازی اقتصادی و توسعه پایدار داشته و با ایجاد اشتغال و درآمد، موجب توسعه مناطق توسعه نیافته گردد. گردشگری روستایی با ایجاد اشتغال، افزایش سطوح درآمد، افزایش سطح آگاهی‌های اجتماعی و ایجاد روابط اجتماعی گسترده بین جامعه میزبان و میهمان به حفاظت از میراث فرهنگی و محیط زیست طبیعی کمک می‌کند و با جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه و بهینه سازی بهره برداری از زمین در تحقق توسعه روستایی پایدار مؤثر است (Shakori & Bahrami, 2014). در نهایت در پژوهش حاضر به بررسی و تحلیل رابطه شهر و روستا در جهت تعادل بخشی پایدار جمعیتی از طریق توسعه پایدار گردشگری در روستاهای حوزه نفوذ شهر شیراز پرداخته شد. براساس نتایج به دست آمده از تحقیق، فرضیه‌های مورد نظر مورد بررسی قرار گرفتند.

فرضیه اول: با توجه به ویژگی‌های اثرگذار بر روابط بین شهر و روستا، که شامل فاصله فیزیکی و زمانی روستاها از نزدیکترین شهر، مرکز شهرستان (شهر سطح یک هر شهرستان) و مرکز ناحیه، بهبود جریان خدمات شامل جریان خدمات آموزشی، درمانی، فرهنگی و ... و تأمین اعتبارات روستایی، از سه بخش مالیات بر ارزش افزوده، خودیاری‌ها (کمک‌های مردمی اهالی روستا) و سازمان دهیاری‌ها (از محل بودجه دولت) می‌باشد، سبب بهبود پایداری جمعیتی در روستاهای استان فارس می‌گردد. جهت بررسی این فرضیه، نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که با استفاده از تحلیل خوشه‌ای (WARD) ۴۴/۱ درصد از روستاهای نمونه تحقیق در سه بعد پایدار، ۲۶/۵ درصد نیمه پایدار و ۲۹/۴ درصد ناپایدارند. روستاهای پایدار در این بررسی عبارتند از: بیدرزردسفلی، تهمیان، دودج، تبرجعفری، قلات، اسلام‌آباد، برمشور علیا، گچی، کرونی، سلطان‌آباد، شاپورجان، کفتک، خیرآباد و شول هستند. که از نظر رابط روستا- شهری نسبت به سایر روستاها در وضعیت بهتری قرار دارند و در بعد اقتصادی، ۱۴/۷ درصد از روستاها پایدار، ۵۵/۹ درصد نیمه پایدار و ۲۹/۴ درصد ناپایدارند. روستاهای کلستان، اسلام‌آباد، شهرک غدیر، برمشور علیا و خیرآباد از نظر اقتصادی در وضعیت پایدار قرار دارند. در بعد اجتماعی- فرهنگی ۱۴/۷ درصد از روستاها پایدار، ۶۱/۸ درصد نیمه پایدار و ۲۳/۵ درصد ناپایدارند. روستاهای اسلام‌آباد، مه فیروزان، حاجی‌آباد، چشمه بردی و شکفت در وضعیت پایدار قرار دارند. در بعد زیست محیطی ۵۲/۹ درصد از روستا به لحاظ زیست محیطی پایدار، ۲۶/۵ درصد نیمه پایدار و ۲۰/۶ درصد ناپایدارند. در این گروه روستاهای بیدرزرد سفلی، دودج، تبرجعفری، قلات، اسلام‌آباد، کدنج، برمشور علیا، گچی، کرونی، سلطان‌آباد، حاجی‌آباد، حسن‌آباد، خیرآباد، چشمه بردی، رمغان، حسین‌آباد، قربان لک و شول در وضعیت پایدار قرار دارند. و در نهایت نتایج حاکی از مقایسه میانگین رابطه روستا شهری با استفاده از آزمون Anova این است که روستاهایی که از نظر پایداری در وضعیت بهتری قرار دارند در حقیقت همان روستاهایی هستند که روابط روستا - شهری در آنها قوی تر می‌باشد. در حقیقت می‌توان گفت رابطه روستا- شهری سبب بهبود پایداری جمعیتی می‌گردد و این فرضیه اثبات گردید.

فرضیه دوم: بهبود روابط بین شهر و روستا سبب توسعه پایدار گردشگری در مناطق روستایی می‌شود. جهت بررسی این فرضیه، نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که با استفاده از تحلیل خوشه‌ای روستاهای مورد بررسی را از حیث توسعه پایدار گردشگری و ابعاد آن (اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی) نشان می‌دهد. جهت بررسی این فرضیه، نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن است که با استفاده از روش تحلیل خوشه‌ای ۲۰/۵۹ درصد از روستاهای نمونه تحقیق در سه بعد توسعه گردشگری در گروه پایدار، ۴۷/۰۶ درصد نیمه پایدار و ۳۲/۳۵ درصد ناپایدارند. روستاهای پایدار در این بررسی عبارتند از: کلستان، قلات، دره، قلعه چوبی، کدنج، چشمه بردی و شکفت. و در بعد اقتصادی، ۵۰ درصد از روستاها پایدار، ۲۹/۴۱ درصد نیمه پایدار و ۲۰/۵۹ درصد ناپایدارند. روستاهای بیدرزرد سفلی، کلستان، قلات، دره، اسلام‌آباد، قلعه چوبی، شهرک غدیر، کدنج، کرونی سلطان‌آباد، شاپورجان، کفتک، مه فیروزان، چشمه بردی، شکفت، قربان لک و بندامیر از نظر اقتصادی در وضعیت پایدار قرار دارند. در بعد اجتماعی- فرهنگی ۲۰/۵۹ درصد از روستاها پایدار، ۳۲/۳۵ درصد نیمه پایدار و ۴۷/۰۶ درصد ناپایدارند. روستاهای تبرجعفری، کلستان، قلات، دره، قلعه چوبی، کدنج و شکفت در وضعیت پایدار قرار دارند. در بعد زیست محیطی حاکی از این است که ۴۱/۱۸ درصد از روستا به لحاظ زیست محیطی پایدار، ۳۵/۲۹ درصد نیمه پایدار و ۲۳/۵۳ درصد ناپایدارند. در این گروه روستاهای دودج، تبرجعفری، کلستان، قلات، دره، قلعه چوبی، کدنج، دشت ارژن، ریچی، چشمه بردی، شکفت، بگدانه، رمغان و حسین‌آباد در وضعیت پایدار قرار دارند. اما بر مبنای نتایج بدست آمده از آزمون Anova می‌توان بیان نمود که رابطه روستا- شهری سبب بهبود پایداری گردشگری نمی‌گردد و در نهایت این فرضیه رد گردید. بر این اساس برخی از پیشنهادها ارائه شده در راستای بهبود رابطه شهر و روستا در جهت تعادل بخشی پایدار جمعیتی از طریق توسعه پایدار گردشگری را می‌توان به قرار زیر برشمرد:

جدول ۱۲. راهکار و پیشنهادها

راهکار و پیشنهادات	وضعیت		روستاها	معیار	
	پایدار	نیمه پایدار و ناپایدار			
- ایجاد تحول در ساختار تولید روستایی، عشایری از طریق آموزش و ترویج و ایجاد تحول در آموزش فنی و حرفه‌ای، به گونه‌ای که آموزش‌ها منطبق بر نیازهای جامعه روستایی باشند. - بهبود الگوی ساخت و ساز مسکن روستایی از طریق هدایت روستاییان به ایجاد واحدهای مسکونی مقاوم و بهداشتی - ایجاد طرح‌های ساماندهی بهینه نقاط روستایی در قالب سلسله مراتب نظام سکونتگاهی - ایجاد و تقویت راه‌های ارتباطی روستایی برای سهولت ارتباط روستاهای بزرگ و پر جمعیت با روستاهای کوچک و حوزه نفوذ	*		روستاهای اسلام آباد، مه فیروزان، حاجی آباد، چشمه بردی و شکفت	اجتماعی - فرهنگی	
		*	دیگر روستاها		
- افزایش سرمایه گذاری‌های فیزیکی، انسانی متناسب با الگوی زندگی روستایی - تقویت زمینه‌های انتقال در فعالیت‌های تعمیر کشاورزی، به ویژه در بخشی جهانگردی و گردشگری - حمایت دولت از نقاط روستایی از طریق بخش‌های خصوصی و تعاونی‌ها.	*		روستاهای کلستان، اسلام آباد، شهرک غدیر، برمشور علیا و خیرآباد	اقتصادی	بهبود روابط روستا- شهری
		*	دیگر روستاها		
- اصلاح الگوی کشت متناسب با مزیت‌هایی نسبی مناطق و منطبق بر توانایی‌های آب و خاک - اجرای برنامه‌های اصلاح زمین، اعم از زهکشی، تسطیح و یکپارچگی اراضی - بازاریابی محصولات کشاورزی از طریق تقویت شیوه تعاونی - صنعتی کردن (صنایع کوچک و کارگاهی) با تأکید بر حفاظت و تقویت بعد زیست محیطی	*		روستاهای بیدزرد سفلی، دودج، تربرجغری، قلات، اسلام‌آباد، کدنج، برمشور علیا، گچی، کرون، سلطان آباد، حاجی‌آباد، حسن‌آباد، خیرآباد، چشمه‌بردی، رمغان، حسین‌آباد، قربان لک و شول	زیست محیطی	
		*	دیگر روستاها		
- کارآمدی نیروی انسانی، کاهش فقر و... - در اولویت قراردادن نواحی محروم در برنامه‌های میان مدت ۵ ساله از جمله توسعه ICT، تنوع معیشتی و... - خدمات رسانی، تشکیل و گسترش نهادهای محلی - آموزش راهکارهای جذب گردشگر برای ساکنان - مشارکت ساکنان برای ارتقاء گردشگری روستایی	*		روستاهای تربر جعفری، کلستان، قلات، دره، قلعه چوبی، کدنج و شکفت	اجتماعی - فرهنگی	
		*	دیگر روستاها		
- ترویج باغداری با توجه به محدود بودن زمین‌های کشاورزی و آب موجود در نواحی یادشده - استعداد سنتی، کارآفرینی و راه اندازی ظرفیت‌های بالقوه گردشگری - اختصاص بودجه به نقاط روستایی جهت گسترش گردشگری	*		روستاهای بیدزرد سفلی، کلستان، قلات، دره، اسلام آباد، قلعه‌چوبی، شهرک‌غدیر، کدنج، کرون سلطان‌آباد، شاپورجان، کفتک، مه فیروزان، چشمه بردی، شکفت، قربان لک و بندامیر	اقتصادی	توسعه پایدار گردشگری
		*	دیگر روستاها		
- ایجاد زیرساخت‌های جذب گردشگر به دلیل بهره مندی ناحیه از اقلیم و آب و هوای معتدل در تابستان و بهره‌مندی از برف و چشم‌اندازهای بی نظیر در زمستان	*		روستاهای دودج، تربرجغری، کلستان، قلات، دره، قلعه چوبی، کدنج، دشت ارژن، ریچی، چشمه‌بردی، شکفت، بگدانه، رمغان و حسین‌آباد	زیست محیطی	
		*	دیگر روستاها		

تقدیر و تشکر

این پژوهش مستخرج از طرح پژوهشی با همین عنوان بوده که بدین وسیله از حمایت‌های معاون محترم پژوهشی دانشگاه نهایت سپاسگزاری را داریم.

References

- Agha Jani, M., Zandavi, S.M., & Atai, A. (2014). The role of tourism in changing the function of villages with emphasis on sustainability indicators Case study: Arbakleh and Lersanvar villages of Ramsar city, *Quarterly Journal of Geography and Environmental Studies*, 11, 7-22. (In Persian)
- Alikhani, L., & Vaez Tehrani, M. (2010). A Critique of the Sustainable Development of Rural Population in Iran. *Journal of Water and Environment*, 78, 1-16. (In Persian)
- Barani, M. (2012). Study the tourists tendency of tourism to use formal residential units in the Sary City, Master's Degree Thesis, Islamic Azad University, Sary Branch, p.178.
- Bowe, Scott A., & W. Marcouiller, D. (2007). Alternative tourism-timber dependencies and the development of forested rural regions. *Forest Policy and Economics*, 9(2007) 653-670
- Clayton, B. D., Dent, D., & Dubois. (2005). *Rural Planning in Developing Countries*. Earthscan Publication Ltd London.
- Ebrahimi, K., & Yari Hesar, A. (2016). Study of Sustainable Rural Tourism Development (Explaining Concepts, Needs and Challenges), International Conference on Natural Resources, Agricultural Engineering. *Environment and Rural Development*, Tehran: Shabak Knowledge Management Institute, 1-22. (In Persian)
- Ebrahimi, K., Yari Hesar, A., Naseri, R., & Karami, S. (2018). A Study of Sustainable Rural Tourism Development Strategies Using the SWOT Model; Case study: Onar village, Ardabil province, Quarterly Journal of Environmental Studies. *Natural Resources and Sustainable Development*, 2(3),1-14. (In Persian)
- Farbod, I., Oladi, B., & Abbasi, N. (2014). *Questionnaire data analysis using SPSS 22 software*. Abed Publications. Sixth edition. (In Persian)
- Firooznia, G. (2017). Factors Affecting The Survival Of The Adult Population In Metropolitan Rural Areas Case Study Rural District Sooleghan Tehran Township. *Journal Geographical Planing of Space*, 7(25), 55-72. (In Persian)
- Gocic, M., & Trajkovic, S. (2014). Spatiotemporal characteristics of drought in Serbia. *Journal of Hydrology*, 510, 110-123.
- Ghanimat, E., Pak Tinat, E., & Ghanimat, B. (2016). The need to pay attention to the sustainable development of villages and cities in Iran. 9th Congress of Pioneers of Progress, Tehran, the center of the Iranian Islamic model of progress, 1-8. (In Persian)
- Ghasemi, M. (2016). Explaining the relationship between population and sustainable rural development. Case study: Mashhad. *Journal of Space Geography*, 6(21), 27-43. (In Persian)
- Hall, C.M., & David, B.W. (2009). *Sustainable tourism futures*, Routledge.
- Imani, B., & Momeni, A. (2018). Sustainable Rural Development Foresight, The First National Conference on Strategic Foresight in the Field of Geographical Sciences and Urban-Regional Studies, Kerman, Shahid Bahonar University of Kerman, 1-9. (In Persian)
- Khorshid Doust, A.M., & Shirzad, A.A. (2014). The Study Of Precipitation In North OF Iran Using Cluster And Discriminative Function Analyses. *Journal Of Geography And Planning*, 18(49), 101-118. (In Persian)
- Karimi Kandazi, S. (2018). The study of the development of rural areas from the link between city and village, the first national conference on strategic foresight in the field of geographical sciences and urban-regional studies. Kerman, Shahid Bahonar University of Kerman,1-10. (In Persian)
- Lynch, K. (2012). *Urban-Rural Interactions in a Developing World, translated by Nasrullah Falahatbar*. Geographical Organization of the Armed Forces Publications, Tehran: First Edition.
- Lipton, M. (1982). *why poor people stay poor*. in Harriss(ed) Rural Development, 66-81.
- Mirzaee Ghalee, F., Kalantary, B., Molaei Qelichi, M., & Azmi, A. (2013). Analysis of Rural and Urban Mutual Relationships in the Amount of Development of the Vilages of Homeh Rural District in Harsin County. *Housing and Rural Environment*, 32(143), 89-100. (In Persian)

- Mohammadi Yeganeh, B., & Sanai Moghadam, S. (2017). Analysis of The Effects of Rural-Urban Migration Between City and Village Case Study Poshte Zilaie County Dehdasht Township. *Journal of Regional Planning*, 7(27), 103-116. (In Persian)
- Motiei Langroudi, H., Rezvani, M.Z., Noorbakhsh, M., & Akbar Pour Saraskanroud, M. (2013). Defining Appropriate Strategies For Maintaining The Populations in Rural Settlements Case Study Solok Rural District Hashtroud County. *Journal Housing And Rural Environment*, 32 (142), 83-96. (In Persian)
- Moghiseh, M., & Zebardast, E. (2019). Analysis of urban-rural relations in regional development Case study: Mashhad urban complex. *Quarterly Journal of Urban Studies*, 30, 85-95. (In Persian)
- Poor Pouyan, H.R., Soleimani Shiri, M., & Farajkordeh, K. (2007). Study and analysis of the role of land management in the stability of urban-rural relations, National Conference on Geography and Land Management, Hamadan, Islamic Azad University, Hamadan Branch, 1-11. (In Persian)
- Pigram, John J., & Jenkins, John M. (1999). *outdoor recreation management*. first publication, routledge, London and new York.
- Risteskia, M., Kocevskia, J., & Arnaudov, K. (2012). Spatial Planning and Sustainable Tourism as basis for Developing Competitive Tourist Destinations, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 44, 375-386.
- Rusta, Z., Manavari, M., & Darvish, M. (2013). Evaluation of the physical development trend of Shiraz and the effect of physiographic conditions on the trend of land use changes, *Geography and Environmental Planning. Journal of Humanities Research, University of Isfahan*, 24(1), 183-200. (In Persian)
- Shen, F. (2009). Tourism and Sustainable Livelihoods Approach: Application within the Chinese Context. Ph.D. Thesis, Lincoln University.
- Sheng, Y.K. (2002). Poverty alleviation throth rural-urban linkages; policy implications, *Economic and Social commission for Asia and Pacific (ESCAP)*.
- Rokhsarzadeh, E., Porfikouei, A., & Ghorashi Minaabad, M.B. (2016). Analysis of influential factors in urban-rural links in Astara city. *Human settlement planning studies*, 11(35), 1-161. (In Persian)
- Rezvani, M.R., Badri, A., Torabi, Z., Malekan, A., Asghari, A. (2016). Sustainable Rural Tourism in the Margins of Tehran Metropolis From the Perspective of Ahar. *Journal of Rural Research*, 7(2), 286-299. (In Persian)
- Shakori, A., & Bahrami, SH. (2014). A Study of the Rural Tourism Impact on Poverty Reduction Using a Sustainable Livelihood Perspective: Villages of Glaehnou and Galin in Rey County, *Journal of Community Development (Rural and Urban Communities) (Towsee Rostaei)*, 6(1), 1-24. (In Persian)
- Taleshi, M., & Amirfakhrian, M. (2012). Application of Quantitative Model of Spatial Population Analysis in the Management of Rural Settlements: A Case Study of Khorasan Razavi Province. *Rural Research*, 3(4), 111-134. (In Persian)
- Tacoli, C. (2003). Linkag between urban and rural development. *Environment and Urbanization*, 15(2), 3-12.
- Zomorodian, Z., & Tahsildoost, M. (2019). Capacities, Barriers and Incentives for Developent of Renewable Energies in Iran' s Rural Areas. *Housing and Rural Environment*, 38(165), 17-32. (In Persian)

How to cite this article:

Shojaei Fard, A., Shakor, A., & Omid, M. (2021). Investigating the relationship between urban and rural areas in Fars province for sustainable population balance through sustainable tourism development. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 15(4), 1327-1344.
http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_672816.html

Analysis of the relationship between city and village in Fars province for sustainable population balance through sustainable tourism development

Ali Shojaei Fard *

Assistant Professor, Dep of Entrepreneurship Management, Tehran Branch, Payame Noor University, Tehran, Iran

Ali Shakor

Professor, Dep of Human Geography, Marvdasht Branch, Islamic Azad university, Marvdasht, Iran

Mohammad Omid

Assistant Professor, Dep of Management, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran

Received: 14 September 2020

Accepted: 09 December 2020

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Interrelationships and links between cities and rural areas are widely considered as a major factor in the process of socio-economic and environmental development, and undoubtedly the most important population issue in rural areas of developing countries, including Iran, is the population evacuation of rural settlements; Therefore, in new orientations in the conceptual field of development, population analysis and its interactions with economic, social and environmental phenomena are of particular importance. Therefore, promote the sustainable development of rural tourism, which requires extensive cultural and natural resources in and around the villages and depends on infrastructure, facilities, as well as the provision of goods, food, beverages and places. Therefore, in many rural areas, tourism is accepted as a natural part of the socio-economic body intertwined with agriculture. It is obvious that rural tourism is based on rural facilities. Accordingly, lack of attention to the above causes the formation of increased migration and a decrease in rural population, so using the criteria of rural-urban relations as an independent variable and strategies, sustainable development, sustainable livelihood, sustainable tourism as a variable Dependents in this province can be promoted at different levels of sustainability.

Methodology

The research method is descriptive-analytical. The statistical population of the study is 150 rural settlements (more than 100 people) in Shiraz. Cochran's formula was used to determine the sample size; Accordingly, the volume of sample settlements was used to estimate the community parameter of 0.15, and 34 settlements were determined.

Result and Discussion

Assessing the characteristics affecting the relationship between urban and rural areas using cluster analysis (WARD) shows that 44.1% of the sample villages are stable in three dimensions, 26.5% semi-stable and 29.4% unstable. Finally, the results of comparing the mean rural-urban relationship using the Anova test show that the villages that are in a better position

---

* Corresponding Author:

Email: ashojaeifard@yahoo.com

in terms of sustainability are in fact the same villages in which the rural-urban relations are stronger. In fact, it can be said that the rural-urban relationship improves population stability and the assessment of improving urban-rural relations leads to sustainable tourism development in rural areas, using the analysis of clusters of villages in terms of sustainable tourism development and its dimensions (economic, social). - Cultural and environmental) indicates that using the cluster analysis method of 20.59% of the sample villages in the three dimensions of tourism development in the sustainable group, 47.06% semi-sustainable and 32.35% are unstable. Sustainable villages in this study are: Kalistan, Qalat, Darreh, Qaleh Choobi, Kadanj, Cheshmeh Bardi and Shokafat. And in economic terms, 50% of villages are sustainable, 29.41% are semi-sustainable and 20.59% are unstable. The villages of Bidzard Sofla, Kalestan, Qalat, Darreh, Islamabad, Qaleh Choobi, Ghadir town, Kadanj, Kroni Sultanabad, Shapurjan, Kaftarak, Meh Firoozan, Cheshmeh Bardi, Shokft, Ghorban Lak and Bandamir are in an economically stable situation. In the socio-cultural dimension, 20.59% of villages are sustainable, 32.35% are semi-sustainable and 47.06% are unstable. The villages of Torbarjafari, Kalistan, Qalat, Darreh, Qaleh Choobi, Kadanj and Shakft are in a stable condition. In the environmental dimension, it indicates that 41.18% of the village is environmentally sustainable, 35.29% is semi-sustainable and 23.53% is unstable. In this group, the villages of Dodaj, Torbarjafari, Kelestan, Qalat, Darreh, Qaleh Choobi, Kadanj, Arjan plain, Richi, Cheshmeh Bardi, Shokft, Begdaneh, Ramghan and Hosseinabad are in a stable condition. However, based on the results obtained from the Anova test, it can be stated that the rural-urban relationship does not improve the sustainability of tourism, and finally this hypothesis was rejected.

Conclusion

In general, strategies to improve rural-urban relations and sustainable development of tourism in the villages under study using socio-cultural, economic and environmental indicators, including the creation of plans to organize rural areas in the form of a hierarchy of residential system, strengthening the transition areas in Agricultural repair activities, especially in the field of tourism, marketing of agricultural products by strengthening the cooperative method, teaching tourist attraction strategies for residents, talent assessment, entrepreneurship and launching potential tourism capacities, creating tourist attraction infrastructure and manpower efficiency , Poverty reduction and ....

Key Words: Sustainable tourism development, population sustainability, urban-rural relationship, Fars